

1980-2000 Arası Türkiye’de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi
Historical Development of Women’s Rights in Turkey Between
1980-2000

Atiye EMİROĞLU BAYİR

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Assistant Professor, Karamanoğlu Mehmetbey University
Karaman / TURKEY
aemiroglu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5077-3015

DOI: 10.56720/mevzu.1151320

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30 Temmuz / July 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 06 Eylül / September 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September 2022

Atıf / Citation: EMİROĞLU BAYİR, A. (2022). 1980-2000 Arası Türkiye’de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (Eylül 2022): 205-224.

DOI: 10.56720/mevzu.1151320

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Kadın hakları ve bu konudaki mücadeleler, tarih boyunca ve hemen her toplumda görülmektedir. Bir ülkenin gelişmiş ya da gelişmekte olması bu durumu değiştirmemektedir. İleri görüşlü lider kimliğiyle M. Kemal Atatürk, kadınlara haklar tanınması noktasında dönemin şartlarına göre oldukça cömert davranmış ve toplumun alışık olmadığı bir şekilde kadınlara erkeklerle eşit olmalarının yolunu açmıştır. Ancak bu yolun uzunluğu geleneksel bir yapıya sahip olan Türk toplumu açısından zor ve çetin bir yoldur. Kadın haklarının 1980-2000 arası kapsamında incelenen bu çalışmanın diğer ayaklarını 1923-1960; 1960-1980 ve 2000 yılından günümüze şeklindeki çalışmalar oluşturmaktadır. İlk iki çalışma kabul edilmiş olup yayın aşamasındadır. Bu çalışmaların temel amacı kadın haklarının tarihsel gelişim içerisinde değerlendirilerek bu konudaki eksik ve aksaklıkları açığa çıkarmaktır. Araştırmada birinci el kaynaklar tercih edilmiş olup içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Meclis arşivi; Milli Kütüphane Arşivi; kanun ve yönetmelikler; süreli yayınlar ve bu konu üzerinde yapılan çalışmalar araştırmada kullanılmıştır. Yapılan araştırma çerçevesinde, halkı temsil eden Meclis’te dahi kadın hakları konusuna yeterince değinilmediği ve toplumun bu konuyla ilgili eğitilmeleri noktasında gerekli adımların atılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı durum gazete ve dergiler için de geçerli olup gerek partiler nezdinde gerek gazetelerin köşe yazılarında kadın haklarını savunan ve konuşanların kadınlar olduğu görülmektedir. Konun erkeklerin çoğunlukta olduğu Meclis’te dikkate alınmaması, günümüzde geleneksel toplumun kendinden beklediği normlarla hem iş kadını hem de ev kadını olan kadının sırtındaki yükün ağırlaşmasına neden olmuştur. Kadın, geleneksel toplumun kendisinden beklenenlere karşılık vermediği zaman toplumdan dışlanmış, dayak yemiş ve hatta cinayete kurban edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, haklar, ilerleme.

Abstract

Women’s rights and struggles on this issue have been seen through history and in almost every society. Whether a country is developed or developing does not change this situation. With his forward-thinking leader identity, M. Kemal Atatürk was very generous in granting women rights, according

to the conditions of the time, and paved the way for women to be equal with men in a way that society was not accustomed to. However, the length of this road is a difficult and difficult road for the Turkish society, which has a traditional structure. 1923-1960; It consists of studies in the form of 1960-1980 and 2000 to the present. The first studies have been accepted and are in the publication stage. The main purpose of these studies is to evaluate women's rights within the historical development and to reveal the deficiencies and faults in this subject. In the research, primary sources were preferred and content analysis method was used. Parliamentary archive; National Library Archive; laws and regulations; Periodicals and studies on this subject were used in the research. Within the framework of the research, it was concluded that the issue of women's rights was not adequately addressed even in the Assembly representing the people and the necessary steps were not taken to educate the society on this issue. The same is true for newspapers and magazines, and it is seen that it is women who defend and speak up for women's rights, both before parties and in newspaper columns. The fact that the issue was not taken into account in the parliament, where men are in the majority, has caused the burden on the women, who is both a business woman and a housewife, to become heavier with the norms that traditional society expects from her. When the traditional society did not respond to what was expected of her, she was excluded from the society, beaten and even murdered.

Keywords: Woman, rights, advancement.

1. Giriş

Dünya'da önemli bir konu olan ve gündemden düşmeyen kadın hakları gelişmiş ülkelerin 20. Yüzyılın özellikle sonlarında gündemlerine almaları ve adımlar atmaları Türkiye'de de gündeme taşınmasını ve öncelikli konular arasında yer almasını sağlamıştır. Örneğin; Birleşmiş Milletler Teşkilatı düzenlediği Dünya Kadın Konferanslarıyla kadın konusuyla yakından ilgilenmiştir. 1981 yılında kabul edilen "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Türkiye'de 1986 yılında yürürlüğe girmiştir (BOA, 867-926-4, 06.01.1997, 30-18-1-2).

1975-1985 yılı arası "Dünya Kadın Yılı" seçilmiştir. Birleşmiş Milletlere katılan tüm ülkelerden bu on yıl içinde kadın statülerinin verilerinin toplan-

ması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Kalkınma Planlarında bu konuyla ilgili yapılabilecek çalışmalar yer almıştır.

1985-1995 arası Dünya Kadınlar İkinci On Yılı seçilmiştir. 1995 yılı 4-5 Eylül tarihlerinde Çin’de Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansının toplanması sağlanmıştır.

Türkiye’de Dünya Bankasından sağlanan 1,5 milyon dolarlık fonla Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesiyle kadınların da iş alanlarında egemen olması planlanmıştır.

Gelişmiş ülkelerin kadın hakları konusuna eğilmesi Türkiye’de yaşayan kadınlar açısından da olumlu gelişmelere neden olmuştur. Her ne kadar Türk kadını birçok gelişmiş ülkeden daha önce siyasi haklara sahip olsa da ya da birçok Müslüman ülkeden daha önce eğitim alabilme, boşanma ve mirasta (vs.) erkekle eşit haklara sahip olmuş olsa da geleneksel toplumda ötekileşmekten kurtulamamıştır. 28 Ocak 1998 yılında “Topluma Dayalı Üreme Sağlığı Hizmeti ve Kadının Statüsünün Yükseltilmesi” konulu proje onaylanmıştır (BOA, 30-18-1-2, 928/132).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) döneminde emeklilik yaşı bütün sosyal sigorta kurumlarında erkekler için 55, kadınlar için 50 olarak belirlenmiştir. Ayrıca kadınların aktif olarak çalışma hayatına katılmaları nedeniyle çocukların emniyet içinde bakımlarının sağlanması ve yetiştirilmeleri için kreş ve gündüz bakımevlerinin mevcut kapasitelerinin artırılması, sayı ve nitelik yönünden geliştirilmesi ön görülmüştür (BDPTM, 1985-1989, s. 156). Böylece işte çalışan kadın iş çıkışı kreşten gelen çocuğuna bakmaya ve ev işlerini yapmaya kanun önünde olmasa da geleneksel toplumda zorunlu görülmüştür.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) döneminde planın temel amaç ve politikaları arasında ailenin güçlendirilmesi, kadının ve çocuğun korunması ve eğitilmesi amaçlanmıştır. Kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve mesleki eğitim imkânlarından daha fazla yararlanarak tarım dışı sektörlerde istihdamının sağlanması ve iş yaşamındaki güçlülüklerin giderilmesi ve çocukların bakım imkânlarının artırılması ön görülmüştür. “Toplumda Kadının Yeri” başlığı altında “Kadının eğitimi, sağlığı ve istihdamı konularındaki sorunlar kısmen devam etmektedir.” denilmiştir. Kadınların çalışma hayatına ka-

zandırılması engellilerin rehabilitasyonu ve istihdamını sağlayacak meslek edindirme adına projeler geliştirileceği belirtilmiştir (BDPTM, 1990-1994, s. 350-354).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) döneminde kadın haklarının önemi ve kadınların eğitilmesinin öneminden bahsedilmiştir. Plana göre kalkınma için eğitim itici bir güçtür. Kadınların eğitim, sağlık ile ilgili göstergelerin iyileştirilmesi, kadın-erkek eşitliğini engelleyen hususların düzenlenmesi, kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesi bu eşitliğin sağlanması adına gerekli görülmüştür. Planda tarım sektöründe çalışanların yaklaşık %80'inin kadın olduğu belirtilmiştir. Plan döneminde hukuki ve kurumsal düzenlemeler adı altında çalışan kadınların annelik sorumluluğunu yerine getirebilmesi adına hukuki düzenlemeler yapılacağından da bahsedilmiştir (BDPTM, 1996-2000, s. 50-222).

Mecliste kadın Milletvekili sayısı, kadınlara Milletvekili seçilme hakkı verildiği tarihlerde her ne kadar yeterli derecede görülmüş olsa da zamanla bu sayı azalmış, bazı dönemler tek bir kadının dahi Mecliste yer almadığı görülmüştür. Aşağıda kadın Milletvekili sayısının dört dönem zarfında ne kadar az olduğu görülmektedir:

17. Dönem Kadın Milletvekilleri: Anavatan Partisi: Ankara Milletvekili Fatma Rezan Şahinkaya, Edirne Milletvekili Türkan Turgut Arıkan, Isparta Milletvekili Fatma Mihriban Erden, İstanbul Milletvekili Leyla Yeniay Köseoğlu; **Halkçı Parti:** Ankara Milletvekili Neriman Elgin, İstanbul Milletvekili Tülay Öney; **Milliyetçi Demokrasi Partisi:** İstanbul Milletvekili Arife Necla Tekinel, İzmir Milletvekili Işlay Saygın, Kahramanmaraş Milletvekili Ülkü Söylemezoğlu.

18. Dönem Kadın Milletvekili: ANAP Gümüşhane Milletvekili Ülkü Gökalp Güney, İstanbul Milletvekili Leyla Yeniay Köseoğlu, İzmir Milletvekili Işlay Saygın, Kahramanmaraş Milletvekili Ülkü Söylemezoğlu.

19. Dönem Kadın Milletvekilleri: Doğru Yol Partisi: İstanbul Milletvekili Leyla Yeniay Köseoğlu, Tansu Çiller, İzmir Milletvekili Işlay Saygın.

20. Dönem Kadın Milletvekilleri: Demokratik Sol Parti: Aydın Milletvekili Sema Pişkinsüt, İzmir Milletvekili Zerin Yeniceli; **ANAP:** Bayburt

Milletvekili Ülkü Gökalp Güney, Muğla Milletvekili Lale Aytaman; **Doğruyol Partisi:** İstanbul Milletvekili Tansu Çiller, Meral Akşener, İzmir Milletvekili Işıl Saygın, Mersin Milletvekili Ayfer Yılmaz, Tekirdağ Milletvekili Nihal İlgün; **Cumhuriyetçi Halkçı Parti:** İzmir Milletvekili Birgen Keleş, Mersin Milletvekili Oya Araslı (www.tbmm.gov.tr.)

1980-2000 arası TBMM’de yer alan kadın Milletvekili sayısı oldukça azdır. Buna rağmen 1993-1996 yılları arasında Tansu Çiller Türkiye’de ilk ve son kadın Başbakan olmuştur. 1993 ve 2002 yılları arası DYP Genel Başkanlık görevini yürüten Çiller, 1996-1997 yılları arasında Başbakan yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır (<https://www.tbmm.gov.tr/Milletvekilleri>).

2. 1980-2000 Arası Mecliste Kadın Hakları Üzerine Görüşmeler

Meclisteki görüşmelerde kadın haklarıyla ilgili konuşmalar, genelde kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği yıl dönümlerinde yapılmıştır. 1980’den 2000’li yıllara dayanan süreçte “Türk Kadınına Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı” Mecliste tartışılan konular arasındadır. Dönemin Başbakanı Turgut Özal’ın eşi Semra Özal’ın yapmış olması bu vakfın çalışmalarından çok rüşvet alıp almadığı noktasında gündeme gelmiştir. Günümüze kadar uzanan vakfın tarihi ve kadın haklarıyla ilgili yapmış olduğu çalışmalar, ayrı bir çalışmanın konusu olabilir. Aşağıda 1980-2000 arası Mecliste kadın haklarıyla ilgili görüşmeler yer almaktadır.

Türk Kadınlarına seçme ve seçilme hakkının verildiği 50. Yıl dönümü ilk defa Mecliste kutlanmıştır. On iki kadın Milletvekili söz alarak dönemin kadın-erkek eşitliği konusundaki sorunları dile getirmiştir. Hepsinin ortak fikri kadınların yasalar önünde eşit olmasına rağmen toplumsal alanda bu eşitliğin kabul görmediği noktasındadır. Ayrıca kadınların birçok meslekte çalıştırılmak istenmediği bu mesleklerin erkek mesleği olarak görüldüğü, Mecliste de kadın vekillerin sayısının oldukça az olduğu bu noktada kamusal alanda da hala kadınlarla erkeklerin eşit görülmediğinin altını çizmişlerdir. On iki kadından biri olan Ankara Milletvekili Neriman Elgin, hiçbir toplumda erkek hakları diye bir kavramın olmadığını, oysa yarım asırdan beri kadın haklarının, hukuk yolu ve yasalarla sağlanmaya çalışıldığını belirtmiştir. Her ne kadar kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış olsa da kadınların bu haklarını

yeterince kullanmaları noktasında sorunlar yaşandığını ve bunun için yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıklarını vurgulamıştır. Kadınların partilere üye olma ve partilerin yönetim kademelerinde faaliyet göstermeleri için gerekli kolaylığın sağlanmadığını belirten Elgin, kadınların farklı mesleklere istedikleri kadar yükselmiş olsalar da parti içi seçimlerde başarılı olmalarının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir. Kadının henüz erkekle eşit şartlara sahip olamamasını ise, kadına karşı daha tutucu olan toplumun kadının asıl sorumluluğunun aile, koca ve çocuklara karşı olması gerektiği düşüncesine bağlamıştır. Aynı gün Mecliste söz alan Fatma Rezan Şahinkaya da Dünyada hiçbir ülkede erkek hakları diye bir kavramın olmadığını belirtmiştir. Şahinkaya, Türkiye’de 1982 Anayasasında kanun önünde kişiler eşit olduğu, hiçbir kişiye, zümreye ve sınıfa imtiyaz tanınamayacağı belirtilmesine rağmen toplumda mevcut örf ve adetlerin erkeklere birçok yönden ayrıcalık tanıdığını bunun da hukuk alanında olmasa da toplumun kültüründe kadın-erkek ayrımcılığı yarattığını belirtmiştir. Şahinkaya’ya göre öncelikle toplumun bazı değer yargılarının değişmesi ve çağın gereklerine uyması gerekmektedir. Ona göre kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış olsa da bunun kullanımı noktasında sorunlar vardır ve Mecliste yer alan kadın Milletvekili sayısı oldukça azdır (TBMMTD,17/18:2, 1984, s. 780-790).

(Tablo: 1)

T. B. M. M. B : 34

1935 - 1939 : Meclisteki kadın üye oranı yüzde 4,5 civarında, yani Beşinci Dönemde. Altıncı Dönem; yani, 1939 - 1943 yıllarında, yüzde 3,5'a düşmüş. Yedinci Dönemde yüzde 3'e düşmüş. Sekizinci Dönemde yüzde 2'ye bile varmıyor. Dördüncü dönemde yüzde yarım civarında. Onuncu Dönemde yarımı biraz geçiyor. Onbirinci Dönemde yüzde 1'in biraz üzerinde. Temsilciler Meclisi 1960 - 1961, yüzde 1,5'a yakın; Onikinci Dönem yüzde yarımı biraz geçiyor; Onüçüncü Dönem yüzde 2'ye yakın; Ondördüncü Dönem yüzde 1 civarında; Onbeşinci Dönem yüzde 1,5'a yaklaşıyor; Onaltıncı Dönem yüzde 1'in altında; Danışma Meclisi yüzde 16 ve son Dönem, 'bizim dönemimiz Onyedinci Dönem Meclisteki kadın üye sayısı yüzde 3. (Alkışlar)

Cumhuriyet Genatosunun olduğu 1971 - 1980 senelerinde de Meclisteki kadın üye sayısı hiçbir zaman yüzde 3'e ulaşamamıştır, yüzde 2,6 - 2,8 civarında, hatta son 1975 - 1979 dönemlerinde yüzde 2'ye bile yaklaşamamıştır; 1,6'dır.

Edirne Milletvekili Türkan Turgut Arıkan, Mecliste yapmış olduğu konuşmada, İçişleri Bakanlığı’na bağlı kaymakamlık ve Emniyet Genel Müdürlüğüne alınacak kimyagerler gibi bazı görevlerin kadınlara kapalı tutulmasını hem Anayasa’ya hem de Anayasa’nın özündeki Atatürk İlkeleri’ne aykırı bulmuştur. Dönemin İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut’a göre, ülkenin yapısı gereği kaymakamdan beklenen hizmetlerin fiziki yönden bazı zorluklar taşınması nedeniyle bakanlık tarafından kadınlar bu mesleğe uygun görülmemektedir. Ancak Arıkan, Türk kadınlarının iş yaşamlarındaki başarılarını göz önüne alarak kadınlara da yöneticilik görevlerinin verilmesini, kimyager ya da kaymakam olabilmeleri için Anayasa’ya uygun hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (TBMMTD, 17/17: 2, 1985, s. 194-195).

17. Dönem Halkçı Parti’den Siirt Milletvekili olarak görev yapmış Rıza Tekin, dönemin aylık dergisine vermiş olduğu demeçte kadınları dövdüğünü, hatta kemiklerini kırıncaya kadar dövebileceğini, üç tane karısı olduğunu ve keyif için dördüncü bir kadınla da evlenebileceğini belirtmiştir. İstanbul Milletvekili Tülay Öney, Tekin’in bu demecini gündeme getirerek bu kişinin cezalandırılıp cezalandırılmayacağını soru önergesi olarak Meclise sunmuştur. Dönemin Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu, Tekin’in bir aylık dergide vermiş olduğu demecin tamamen kendi şahsi düşünceleri yansıttığını, ihbar ya da suç işlendiği yönünde bir kanıt olmadığı müddetçe herhangi bir soruşturma açılmayacağını ifade etmiştir (TBMMTD, 17/44: 5, 1987, s. 62-63).

Kadınlara tanınan hakların 54. Yıl dönümünde İstemihan Talay, Mecliste vermiş olduğu demecinde, Türk kadınlarının gelişmiş ülke kadınlarından çok daha önce haklar elde etmiş olması övünülecek bir durumken kat edilen yola bakıldığında övülecek bir manzara olmadığını belirtmiştir. Ona göre, Mecliste kadın üye sayısının altı olması bunun en önemli kanıtıdır. Toplum olarak kadınların haklarının bir bütün olarak hayata geçirilmesi noktasında sıkıntılar yaşandığını bu noktada Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 3. Maddesi gereğince de kadınların gelişmesini ve ilerlemesini sağlayacak ekonomik ve kültürel alanda Devlete görevler düştüğünü ifade etmiştir. Ancak hala toplumda kadın ikinci sınıf olarak görülmekte ve devletin çeşitli kurum ve kuruluşlarında kadın, katı değerlendirme çerçevesinde görüntülenmekte, gösterilmektedir. Okul kitaplarında dahi kadının yuvayı yapan dişi kuş olarak gösterilmiş olması toplumun kadın-erkek eşitsizliğine

dayanan kültürel normlarını değiştirmekten ziyade perçinlemiştir. Hâlbuki eğitim kadın-erkek eşitliğinin topluma öğretilmesinin en önemli yapı taşlarından biridir. Kimi iş yerlerinde kadın çalışan istenilmemekte ve hatta hamile kadınlar işten atılmakta, bazı iş yerlerindeyse ucuz işçi çalıştırmak amacıyla kadın çalışanlar tercih edilmektedir. Talay, bu noktada Devlete ve hükümete büyük görevler düştüğünü ancak dönemin hükümetinin Papatyalar Vakfı (Türk Kadınına Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı) aracılığıyla kadın sorununa yaklaştığını ancak bu tutumun toplumda ikinci sınıf olarak yer alan kadınların sorunlarına deva olmadığını vurgulamıştır. Aynı gün söz alan Sakarya Milletvekili Ahmet Neidim, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 28 Haziran 1985 günü Meclisten geçtiğini ve Anayasa gereğince milli yasa konumuna geldiğini ifade etmiştir. Neidim, kadınların hala toplumda ikinci sınıf olarak görüldüğünü, okul kitaplarında kadınlara aile birliğinin devamı ve sürdürülmesi bağlamında önemli görevler yüklendiğini belirtmiştir. Ona göre kadın ve erkek eşitliğinin sağlanabilmesi adına eğitim kurumlarına önemli görevler düşmektedir (TBMMTD, 18/18: 2, 1988, s. 564-567).

Kadın haklarının tanınmasının 55. Yıl dönümünde Mecliste söz alan Türk Akyol konuşmasında, Dünya’da gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerde kadınların ezilmiş bir kitleyi oluşturduğunu belirtmiştir. Akyol, yapılan bir araştırmaya göre Dünya iş gücünün 2/3’ünü kadınların oluşturduğunu buna rağmen bu kadınların sadece %10’unun dünyadaki tüm gelirlerden yararlandığını ve sadece %1’inin mülk sahibi olabildiğini belirtmiştir. Akyol, insan hakları savunucuları tarafından dünyanın geneline yayılan bir atasözü haline gelen “*Dünyada kadın söz konusu olduğu zaman, gelişmiş ülke yoktur.*” Değişikle her ülkede, kadının sorunu aynı olduğunu vurgulamıştır. Akyol, kadınlara tanınan hakkın insanlık hakkı olduğunu, gelişme ve ilerleme adına en önemli satranç taşı olduğunu belirterek kadınların parlamentoda erkeklerle eşit olması, üretime dahil edilerek pay almasının sağlanması, sosyal haklarına kavuşması, siyasal ve sosyal yönetim kurumlarında yerlerini almaları ve erkeklerin de bu noktada onlara destek vermeleri gerektiğini ifade etmiştir (TBMMTD, 18/34: 3, 1989, s. 305-309).

Mecliste gündeme gelen konulardan biri de “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığının Kurulması” konusudur. 1985’in kadın yılı seçilmesi sonucu,

Birleşmiş Milletlerin almış olduğu kararlarla birliğe dahil tüm ülkelerde, kadının sorunu, statüsünün tespiti için bir ünitenin kurulması karara bağlanmış ve bu kararın Türkiye’de uygulanması noktasında Mecliste gündem oluşturulmuştur. Türk kadınının eğitim seviyesinin yükseltilmesi, tarım, sanayi ve hizmetler kesiminde ekonomik hayata katılımını artırmak; sağlık, sosyal ve hukuki güvenliğini sağlamak; eşitlik içinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettiği statüyü kazandırmak amacına dayanmaktadır (TBMMTD, 18/49: 4, 1990, s. 140-180).

Kadınlara tanınan hakların 57. Yıl dönümünde Devlet Bakanı Güler İleri, kadın haklarının toplumsal tabanda kabul görmesi adına toplumsal bilincin oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Kadın, tarımda ve ev işlerinde karşılıksız çalışmaktadır ve bu nedenle kadının ekonomik katkısını değerlendirilmek üzere araştırmalar yapılmalı ve bu konuda toplum bilinçlendirilmelidir. Ona göre, toplum hayatında kadına yüklenen görev ve sorumluluklar, eşit şekilde erkeklerle paylaşılmalıdır. Toplumsal düşüncelerde köklü değişiklikler yaratarak cinsiyet rollerinin kabulü, geliştirilmesi ve uygulanabilirliği artıracak toplumsal alt yapının tesisine öncelik verilmelidir. İleri’ye göre, işbirliği içinde tüm hükümet kuruluşları, tüm bakanlıklar, yerel yönetimler, sendikalar, kooperatifler, kadın meslek grupları ve hükümet dışı kuruluşlar iş birliği içinde çalışarak kadın ve erkek eşitliğinin toplumsal tabanda da kabul görmesi noktasında önemli adım atılacaktır (TBMMTD, 19/1: 1, 1991, s. 350-356). İleri, 58. Yıl dönümünde yapmış olduğu konuşmasında, gelişmiş ülkelerden çok önce Türkiye’de kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındığını buna rağmen Meclisteki kadın Milletvekili sayısının sadece yüzde 1.7 oranında olduğunu belirtmiştir. Kadınların Mecliste daha fazla söz sahibi olmaları demokrasinin gelişmesi ve kadın haklarının korunması bağlamında olumlu bir gelişme olacaktır. Bu nedenle siyasi partilerin yetkili organlarında belirlenecek oranda genel ve yerel seçimlerde kadın adayların gösterilmesi gerekmektedir (TBMMTD, 19/22: 2, 1992, s. 160-166).

1993 yılı Bütçe görüşmelerinde kadın haklarının uygulanması ve kullanılması bağlamında her türlü sorun gündeme getirilmiştir. Kadına ve çocuğa yönelik şiddetin de önlenmesi gerektiğine yönelik İleri, ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumu da açıklamış ve güçlü bir ülke için kadın erkek eşitliğine

dayalı güçlü bir demokrasinin tesisinin şart olduğunu belirtmiştir (TBMMTD, 19/47: 3, 1993, s. 410-416).

Kadınların gazeteler ve televizyon programlarında cinsel bir obje olarak kullanılması ve kadın bedeninin satılmasının önüne geçilmesi için kadın hakları savunucularının çalışmalar yapması gerektiği yönündeki konuşmalar dönemin Meclis arşivinde yerini almıştır. 8 Mart 1995'te "Dünya Kadınlar Günü" münasebetiyle söz alan vekillerin ortak görüşü kadın haklarının kullanılması noktasında büyük sıkıntılar yaşandığı yönündedir. Bu aksaklığın giderilmesi adına Devlet, aktif bir rol oynamalı, erkekler eğitilmeli ve kadınların hiçbir meslekte ayrımcılığa maruz kalmamalı ve özellikle Meclisteki sayılarının artırılması gerekmektedir (TBMMTD, 19/81: 4, 1995, s. 40-50).

Kadınlara tanınan hakların 62. Yıl dönümünde Meclis'te söz alan İmren Aykut, 34 milyon nüfustan 17 milyon kadın seçmen olduğunu onların da Parlamentoda sadece 2,7 oranında kadın oranıyla temsil edildiklerini bu durumun demokrasiyle alakası olmadığını belirtmiştir. Aynı gün söz alan Sema Pişkinsüt de kadınlara haklar tanınmasına rağmen bu hakların kullanılması noktasında değişim ve ilerlemenin yavaş olduğunu belirtmiştir. Pişkinsüt, yerel yönetimde binde 4, Mecliste yüzde 2.36, üst düzey yönetimlerde 1.3 oranında kadın olduğunu; ülke kadınlarının yüzde 82'sinin tarım kesiminde, yüzde 89'unun ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığını; ülkedeki tüm gayrimenkullerin yüzde 73.1'inin sadece erkeklerin mülkiyetinde olduğunu vurgulamıştır. 15 yaşın üzerinde okuryazar oranı yüzde 31 olan kadınların, anne ölüm hızları da çok yüksektir. Genel evinde çalışan kadınların yüzde 41.6'sı eğitilmiş değildir ve yüzde 44'ü ilkokul mezundur. Ceza evlerinde yaşayan kadınlar da zor koşullar altındadır. Doğuda iklim koşulları nedeniyle okullar kapalıdır ve bu nedenle kız çocukları eğitilememektedir. Bu bölgede hala erkekler, üç ya da dört evlilik yapabilmektedir (TBMMTD, 20/14: 2, 1996, s. 480-490).

(Tablo: 2)

Bu arada, yetmiyormuş gibi, sayın milletvekilleri, Türkiye’de, bir yılda işlenen 36 bin suçun yaklaşık 20 bini kadınlara tecavülden oluşuyor ve bugün, eşlerini döven erkeklerin sayısı 1 milyon 100 bin. Kaldı ki, bu resmî; gayri resmî olarak, bunun beş altı katı. Bütün bunlardan sonra, ülkemizde, erkeklerin yüzde 54’ü, kadınlardan daha akıllı olduklarını söylüyorlar.

Yüzde 45 erkek, kadının kocasına itaat etmediği zaman dövülebileceğini savunuyor.

Yüzde 64 erkek, tartışmada erkeklerin daima haklı olduğunu söylüyor.

1990’larda Mecliste gündeme gelen konulardan biri de başörtüsü konusudur (TBMMTD, 20/48: 3, 1998, s. 50-60). 15 Şubat 1997’de kadınların demokrasi, laiklik ve adalet için yürümleri söz konusu olmuştur. Bu yürüyüşün ana nedeninin kadın haklarının savunulmasından ziyade ardından gelen 28 Şubat süreci nedeniyle siyasi olduğu düşünülebilir. 8 Mart 1997 Dünya Kadınlar günü kutlamaları için Mecliste söz alan Milletvekillerinin kadın haklarıyla ilgili yapmış oldukları konuşmaların belirli bir parti veya gruba yönelik olduğu görülmektedir (TBMMTD, 20/22: 2, 1997, s. 210-220).

(Tablo: 3)

Hilafetin kaldırılması ve Öğretim Birliği Yasasının kabulü ile 8 Mart Dünya Kadınlar Günü anlamlı bir şekilde bir araya geldi. Böylece, bugünün gerçekleriyle de yakından bağlantılı olan bir önemli noktayı hatırlatmamız için fırsat doğdu. Laik ve demokratik cumhuriyetimizi oluşturan temel esaslar, kadın haklarıyla ve dolayısıyla 8 Mart Kadınlar Gününün kutlanmasıyla yakından bağlantılıdır.

Laik, demokratik rejimimizin temellerini sarsma gayretleri, aynı zamanda, kadını toplumsal yaşamdan çıkarma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, konuşmamı, kadınları çok yakından ilgilendiren iki ana konuda odaklıyorum: İlki, çalışma hayatı ve eğitim; diğeri, laik, demokratik rejimimizdir.

1998 yılında yapılan Meclis görüşmelerinde “Kadın Sağlığı Komisyonu (KASAKOM) kurulduğu, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün faaliyetlerinin artırıldığı, Kadına karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi doğrultusunda ülkede başta kırsal alanlar olmak üzere ilçe ve illerde çalışmalar yürütüldüğü ve kadınların sorunlarının araştırıldığından bahsedilmiştir (TBMMTD, 20/47: 3, 1998, s. 200-210). Bu çerçevede kadına yönelik her türlü şiddet, taciz ve istismarın engellenmesi, kimsesiz barınmaya

muhtaç kadınlar için barınma ve konukevlerinin yapılabilmesi adına çalışmalar yürütüldüğü ifade edilmiştir (TBMMTD, 20/54: 3, 1998, s. 280-284).

1999 yılı Türkiye’de büyük bir depremin ve binlerce insanın depremden zarar gördüğü ve mağdur olduğu yıl olmuştur. İstanbul Milletvekili Ayşe Nazlı Ilıcak 28 Ağustos günü Mecliste kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılmasına karşı söz alarak şöyle demiştir: *“Kadın, anamız, bacımız; bu özelliğiyle baş tacımız. Kadın, erkeğini rezil de eden, vezir de eden sahne arkasındaki gizli güç. Kadın, istismar edilmeye açık, zayıf bir varlık. Kadın, ailenin direği, yarınki nesillerin hamurunu yoğuran kutsal el”* Kadının toplumsal alandaki algısını en iyi anlatan bu cümleler bir kadın tarafından ifade edilmiştir. Kadın eşini vezir de rezil de edebiliyorsa o zaman kadın nasıl olur da bir toplumda ikinci sınıf bir varlık olur. Kadın zayıftır o nedenle korunmaya muhtaçtır. Gelecek nesillerin yetiştirilmesi iyi ya da kötü olmaları kadından sorulur. Kadın kutsal bir varlıktır, bu nedenle de kutsal bir varlık gibi davranmalıdır. Ilıcak, kadının eğitimsiz olmasını ise haklarını araması noktasında en büyük engel olarak görüyor. Ona göre kadın eğitilmiş olursa Meclise de girebilir, özgürce düşünür ve ülkenin geleceğinde önemli bir yer edinir. Dönemin sorunlarından olan başörtüsü probleminde de değinen Ilıcak, bunu inancını özgürce yaşamak isteyen kadınlara yönelik önemli bir ayrımcılık olarak görmüştür (TBMMTD, 21/12: 1, 1999, s. 120-130).

3. 1980-2000 Arası Gazete ve Dergilerde Kadın Hakları

Kadınların hala Meclis’te yer edinememeleri bu yılların önemli sorunları arasındadır. Gazete ve dergiler incelendiğinde bu konuda haber niteliği taşıyan yazıların hemen hemen çoğu kadınlar tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca kadınların iş hayatında yer almaları onların ekonomik özgürlüğe sahip olduğu anlamına gelmediği bu durumun en önemli nedeninin geleneksel çevre olduğu görülmektedir. Kadınlara toplumsal alanda yüklenen rol, hem iş kadını hem de ev kadını olma rolüdür (Akis, 16 Mart 1963, s. 27).

(Tablo: 4)

Sabiha Gökçenin iki cephesi: pilot ve ev kadını
Hamurta et lövyede

1980-2000 arası Türkiye’de darbeler ve siyasi istikrarsızlık yılları olmuştur. Bir yandan terörle mücadele bir yandan tutunamayan ya da askeri baskıyla tutunmasına izin verilmeyen hükümetler görevlerini tamamlayamadan yeni seçimlere sürüklemiştir. Ülkenin ekonomik sıkıntılar içinde olmasının yanında Dünya’nın soğuk savaş içinde olması Türkiye’yi derinden etkilemiştir. Faili meçhul cinayetler, yükselen irtica ve kardeş kavgası ülkenin kaos döneminde olduğunun göstergesidir (Cumhuriyet, 01 Ocak 1990, s.11) Kadınlarla ilgili 1990’larda başlayıp günümüze kadar etkisini hissettiren başörtüsü mevzusu da bu dönemde birçok kadının eğitim hayatına mal olmuştur. Bir yandan toplumsal tabanda kapatılan ya da kendi isteğiyle kapanan kadını koruyamayan kanunlar, tam tersine kadını açılmaya zorlamıştır. Başını açmak istemediği ya da açamadığı için eğitim hayatı biten kadının haklarının korunduğunu ya da savunulduğunu söylemek oldukça güçtür (Cumhuriyet, 13 Eylül 1990, s.6). Buna rağmen bu dönemde kadın hakları ve uygulanması noktasında çalışmalar yapılmış olsa da bunun günümüzde yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu çerçevede kadın hakları denilince en önemli hak olarak görülen siyasi haklar, elde edilmesi ve bunun kullanımı noktasında yaşanan sıkıntılara yönelik çözüm önerileri gazete sayfalarında yer alan en önemli kadın sorunları arasında olmuştur. Kadınların siyasi haklar elde etmiş olması, kadınlara sunulan ödül olarak görülmüş ancak bu hakların kullanım

aşamasında sorunlar olduğu bu sorunların nelerden kaynaklandığı üzerinde durulmamıştır (Cumhuriyet, 03 Aralık 1984, s. 10-11). Kadınların Meclis'te sayıca az olmaları dönemin sorunları arasındadır. Aslında demokrasiye ve ayrımcılığa dayanmayan bir anlayışta kadın-erkek ayrımı yapılmaması gerekir ve bu noktada erkeklerin sayıca Meclis'te olmaları rahatsız edici olmamalıdır. Ancak kadınların yıllardır hak arama ve haklarını kullanma noktasında sorunlar vardır. Bu sorunların çözüme ulaşacağı yegâne yer meclistir. Yıllardır erkeklerin çoğunlukta olduğu Mecliste hala çözüme ulaşılmaması kadınların sayıca Meclis'te az olmalarına bağlanmaktadır. Arife Avcu, köşe yazısında bu konuyu dile getirerek kadınların siyasette olmaları gerektiğini ancak erkeklerin buna engel olduğunu iddia etmiştir (Milliyet, 20 Eylül 1991, s. 16). Böyle konuların haber yapıldığı bir dönemde Mücahit Büber ise sosyalist kadınların liderliğe aday olmaları gerektiğini ifade etmiştir (Milliyet, 11 Haziran 1991, s. 15). Parlamentodaki kadının simgesel durumu Atatürk'ün başlattığı kadın sorunları reformuyla gerek siyasi gerekse medeni hayatta başarıya ulaştığı söylenemez (Milliyet, 23 Aralık 1984, s. 2). Kadınlar oy kullanarak erkeklere kendilerini yönetme hakkını vermektedir. Gazetelerde bu durum eleştirilerek kadınların tarımsal üretimde ve ev içinde "ücretsiz aile işçisi" olarak çalıştıkları belirtilmiştir (Milliyet, 07 Aralık 1991, s. 13). Kadın haklarının toplumsal alanda gelişme göstermesi oldukça yavaş olmuştur. Kadın hakları savunucularının haklarını savunurken kullandıkları en etkili araçlardan biri olan gazetelerde dahi kadın hakları konusunun yeterince ele alınamaması ya da genelde kadınlar tarafından ele alınması bir insan hakkı olan kadın hakları mevzusunun gelişimindeki en büyük engellerden biridir (Cumhuriyet, 18 Aralık 1994, s.2; 06 Haziran 1993, s. 2). Yetersiz ve köklü çözümlerle soruna yaklaşamaması 1990 yıllarının sonuna kadar devam etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır (Cumhuriyet, 15 Kasım 1999, s. 7).

4. Kanunlar Önünde Kadınlara Tanınan Haklar

1982 Anayasası'nın 10. maddesinde herkesin diline, dinine, cinsiyetine bakılmaksızın eşit olduğu vurgulanmıştır. Bu maddeye 2004 yılında eklenen ek fıkra ile kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ve bu konu üzerinde devletin alacağı tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olmadığı belirtilmiştir. Anayasa'nın 50. maddesinde ise "Çalışma şartları ve dinlenme hakkı" başlığı altında "Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma

şartları bakımından özel olarak korunurlar.” Denilerek kadınların zayıf varlıklar olarak yansıtıldığı söylenebilir (TC Anayasası 1982, 5/22: 17863). Bugüne kadar tarlada ve güneş altında sırtında bebeğiyle çalışan kadının küçükler, bedeni ve ruhi yetersizliği olanlarla eşit tutulması anlaşılması zor bir durumdur.

Töre cinayetlerinin çoğunun kurbanı kadınlardır ve kanun önünde faile töre cinayetinden dolayı indirim uygulanır. Kadının sevme ve evleneceği erkeği seçme ya da istemediği erkekten ayrılma noktasında öldürülmesi ve bu doğrultuda uygulanan cezai indirim, toplumun kadından beklediği geleneksel rolü oynamamasından kaynaklanmaktadır (Hamzaoğlu&Konuralp, 2018, s. 67-83).

Türk Medeni Kanunu’na göre kadın, eşinin soyadını almaktadır. Kadın eşine kendi soyadını vermek isterse evlenmeden önce mahkemeye başvurarak mahkeme kararıyla evleneceği erkeğe kendi soyadını verebilir. Ya da isterse kendi soyadının ardından eşinin soyadını alarak iki soyadı kullanabilir (TMK, 4721/41: 24607). Kanun yapıcı, hala erkeği evin reisi olarak görmektedir. Bu durum ancak 2000’li yıllarda değiştirilerek kadın ve erkeğe aile birliği içinde eşit söz hakkı tanınmıştır (Hürriyet, 01 Ocak 2002, s. 1). Ancak hukuk önünde erkeğin ailenin reisi olması ve bu kanunun 21. yüzyılda yürürlükten kaldırılması, toplumsal tabanda erkek ailenin reisidir anlayışının daha uzun yıllar süreceğinin göstergesidir.

Sonuç

1980’den 2000’li yıllara giden süreçte Mecliste yer alan konuşmaların genelinde, kadın haklarının korunması adına kadınlara yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi, çalışmaları yer almıştır. Sorunun temelini anlaşılmamış olması ya da temeline inilmemesi, kadın haklarının kullanılması aşamasında sorunların devam etmesine neden olmuştur. Parlamentoda erkek Milletvekili sayısı 528 iken kadın Milletvekili sayısı 22’dir. Kadınlara, ucuz işçiler olarak çalıştırılmaya devam edilmektedir. Kadınlara, rızası dışında evlendirilmektedir. Kadın cinayetlerinde “namus cinayeti” kavramı yer almakta ve faile cezai indirim uygulanmaktadır. Kadın, aileye düzen veren ya da düzeni yıkan olarak görülmektedir. Kadının giyimine, hem toplumsal alanda hem de kanun önünde müdahale edilmektedir. Yani 2000’lerin başında kadın, ötekileştirile-

rek toplumsal alanda ve bazen kanunlar önünde varlık sürdürmeye devam etmiştir.

Senede bir defa sadece seçme ve seçilme hakkı verilmesinin yıl dönümünde Meclis çoğunluğunun ancak %1'ine sahip olan kadın Milletvekilleri, Mecliste konuşma yaparak kadın haklarının uygulanış noktasında toplum ve iş hayatındaki durumunu açıklamıştır. Kadın haklarının ilerlemesi ve toplumsal tabanda kabul görmesi adına, kadınların erkeklerle eşit oranda Meclis'te yer almaları gerekmektedir. Farklı Bakanlıklarda yer almaları ve yönetici pozisyonlarında sayıca artmaları önemlidir.

Kalkınma Planları, kadınların özgürlüklerine kavuşmalarını sağlama noktasında yetersiz kalmıştır. Yeterli planlar yapıp uygulamaya geçirilememiştir. Tarlada çalışan kadının farklı sektörlerde istihdam ettirmek kadını binalar içine kilitlemek anlamına gelmiştir. Tarımda çalışanların büyük çoğunluğunu oluşturan kadınların tarımdan uzaklaştırılması, zaman içerisinde tarım işçisi eksikliğine neden olmuştur. Bu sonucun tarıma zarar verdiği söylenebilir. Kadın hakları yanlış anlaşılmış, eğitilmiş, çalışan kadınların iş sektörüne girmesi kadın-erkek eşitliğinin sağlanması olarak telakki edilmiştir. Tarımın geliştirilmesi adına tarım çalışanlarının ve dolayısıyla kadınların bu sektörde eğitilmeleri, geliştirilmeleri ve dünya piyasasına açılmaları teşvik edilebilirdi. Bu şekilde hazırlanmış olan bir plan bugün Türkiye'yi tarım sektöründe daha güçlü yapabilirdi. Kadınlar, bu sektörde çalışan eğitilmiş ve kazanan işçiler ya da kendi iş yerlerinin sahibi olabilirdi. Araştırma sonucu, kadınlara özgürlük ve haklarının verilmesi noktasında büyük sorunlar olduğu söylenebilir. Kadın, ataerkil ailenin beklentilerine karşılık vermeye çalışırken diğer yanda iş hayatının içinde yıpranmıştır. Kendisinden beklenen hem iş kadını hem ev kadını olmasıdır. Kadın, bu sorumluluklardan birini aksattığı zaman ya iş yaşamından ya da aile hayatından dışlanmıştır. Bu süreçte erkek, kadın haklarının anlaşılması noktasında eğitilmemiştir. Toplum yeterince bilinçlendirilmemiş bunun faturasını da kadınlar ödemiştir.

Kadın haklarının uygulanması aşamasında yaşanan sorunlar, en temelde aileyi ve en geniş manada tüm toplumu etkilemiştir. Ailelerin güçlü olması, toplumun ve dolayısıyla Devletin güçlü olması anlamına gelmektedir. Nüfusun neredeyse yarısını oluşturan kadınların güçlü olması, haklarını savunması

ve sahip çıkması gelecek nesillerin sağlıklı ve güçlü yetişmeleri adına gereklidir. Nüfusun diğer yarısını oluşturan erkeklerin, çağın gereklerine uygun bir anlayışla eğitilmeleri gerekmektedir. Aile içinde paylaşılan iş bölümü, toplumsal alanda da yaşanacaktır. Aile içinde ötekileşmeyen kadın, toplumsal alanda da ötekileşmeyecektir. Aile içinde duygu ve kararlarına önem verilen kadın, toplumsal alanda da önemsenecek, aldığı kararlar yanlış olsa da dışlanmayacaktır. Mutlu bir kadın, mutlu bir toplum demektir. Güçlü kadınlar, güçlü toplum demektir. Özgür ve haklarını savunabilen, engellenmeyen, hor görülmemeyen, dayak yemeyen ve öldürülmeyen kadın, güçlü bir Devlet ve güçlü gelecek demektir. Kadına geleneksel toplumun çizdiği sınırlar dışına çıkarak bulunduğumuz yüzyılın ve gelecek yüzyılların ön gördüğü koşullar çerçevesinde davranılması ve erkeğin bu çerçevede eğitilmesi güçlü bir devlet adına en önemli şartlardan biridir.

Kaynakça

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yer Bilgisi: 30-18-1-2, Kutu: 928, Gömlek: 132.
- BOA, Yer Bilgisi: 867-926-4, Belge Tarihi: 06.01.1997, Kurum: 30-18-1-2/ Kararlar Daire Başkanlığı.
- “Cinsiyete dayalı ayrımcılık”, “Türbancılar savaşı kazanmak üzere”, Cumhuriyet, 13.09.1990.
- “Darbeli, bol seçimli 10 yıl”, Cumhuriyet, 01.01. 1990.
- “Erkeğin aile reisliği bugün hukuken bitti”, Hürriyet, 01.01.2002.
- “Kadın ile erkek eşit oluyor”, Cumhuriyet, 15.11.1999.
- “Kadın Sorunları Reformu Başarılı Oldu Mu?”, Milliyet, 23.12.1984.
- “Kadına karşı haksızlıklar ve kadın hakları”, Cumhuriyet, 18.12. 1994, s. 2.;
“Kadın hakkında iki boyut”, Cumhuriyet, 06.06.1993.
- “Kadınlar Kış Uykusunda”, Milliyet, 07.12.1991.
- “Sahi Şimdi Neredeler? Sabiha Gökçen”, Akis, 16 Mart 1963.

“Türk Kadını Hakların en Büyüğünü Aldı”; “Siyasi Eşitlik Neden Sağlanamadı”, Cumhuriyet, 03.12.1984.

Arife Avcu, “Siyasette kadına erkekler engel”, Milliyet, 20.09.1991.

Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).

Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).

Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Karar No: 374, Karar Tarihi: 18.07.1995.

<https://www.tbmm.gov.tr/Milletvekilleri/MilletvekiliDetay?donemKod=21&sicil=n9L%2BxnSyoY4%3D>, (Erişim tarihi: 23.07.2022.)

Mehtap Hamzaoğlu, Emrah Konuralp, “Türk Hukuk Sisteminin ‘Namus’la İmtihanı: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Düzenlemeler Açısından Namus Cinayetleri”, Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 2-2.

Mücahit Büber, “Kadınlar Liderliğe aday olmalı”, Miliyet, 11.06.1991.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Cilt: 17, Yasama Yılı: 2, 04.06.1985.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Cilt: 44, Yasama Yılı: 5, 01.09.1987.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Cilt: 8, Yasama Yılı: 2, 05.12.1984.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 18, Yasama Yılı: 2, 35. Birleşim, 06.12.1988.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 34, Yasama Yılı: 3, 41. Birleşim, 05.12.1989.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 49, Yasama Yılı: 4, 16. Birleşim, 04.10.1990.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 1, Yasama Yılı: 1, 12. Birleşim, 05.12.1991.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 22, Yasama Yılı: 2, 36. Birleşim, 03.12.1992.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 47, Yasama Yılı: 3, 42. Birleşim, 12.12.1993.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Cilt: 81, Yasama Yılı: 4, 83. Birleşim, 08.03.1995.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 14, Yasama Yılı: 2, 25. Birleşim, 03.12.1996.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 22, Yasama Yılı: 2, 65. Birleşim, 06.03.1997.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 47, Yasama Yılı: 3, 64. Birleşim, 10.03.1998.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 48, Yasama Yılı: 3, 67. Birleşim, 17.03.1998.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, 100. Birleşim, 10.06.1998.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 21, Cilt: 12, Yasama Yılı: 1, 58. Birleşim, 26.08.1999.

Türk Medeni Kanunu (TMK), Kanun No: 4721, Cilt: 41, Sayı: 24607.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), Tertip: 5, Cilt: 22, Sayı: 17863.

www.tbmm.gov.tr. (Erişim tarihi: 23.07.2022.)